

COM S'OBTE LA PAU PERPÈTUA? CRÍTICA A LA RESPOSTA D'IMMANUEL KANT

Àlex Agustí Polis

Estudiant del màster de filosofia política a la Universitat Pompeu Fabra

Introducció

Immanuel Kant (1724-1804) va publicar el projecte de pau perpètua *Zum ewigen Frieden, ein philosophischer Entwurf* ('Vers la pau perpètua, un projecte filosòfic') el 1795, poc temps després de la Revolució francesa i justament el mateix any en què es va firmar el Tractat de Basilea que atorga la pau entre Prússia i la França revolucionària. *Zum ewigen Frieden* és considerat el pla per a l'obtenció de la pau permanent més influent de totes les èpoques. En la seva redacció es presenta com si d'un tractat de pau es tractés, això és, amb clàusules secretes.

En el moment de gestació del projecte, la situació a Europa és un context virulent en què regna la guerra i en què s'impedeix a l'home d'obtenir la seva perfecció. De fet, moltes de les invencions de pau que es desenvolupen a Europa s'elaboren en una periodicitat propera al segle de les Llums, perquè des de 1585 fins a 1763 el continent es veu sumit en la desesperació per culpa de la gran multitud de guerres de llarga durada, i es comença a crear la consciència col·lectiva que la guerra podria ser un problema greu.¹ Suposem que aquest mateix sentiment és el que va impregnar la decisió de Kant de tractar aquest tema des d'una perspectiva filosòfica.

Un projecte filosòfic vers la pau perpètua

Tal i com consta en el títol de l'obra, «[...] *ein philosophischer Entwurf*», l'escrit de Kant és un projecte filosòfic. Però, ¿què significa això? Hi ha dues possibles interpretacions, totes dues possibles alhora: 1. *Segons el que es diu al final de la Segona clàusula addicional* i 2. *Segons el que es diu al principi de l'obra*. El segon supòsit té a veure amb què un pla com el seu —perquè es tracta d'un disseny concebut des de

la filosofia i no des de l'àmbit jurídic ni teològic— no ha de ser pres com un maldecap per ningú. I el primer seria comprendre que la interpretació de 'filosòfic' és la de quelcom que pot ser expressat per tothom. És la idea del «*sapere aude*», d'atrevir-se a pensar, del seu text *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?* ('Resposta a la pregunta: ¿Què és la Il·lustració?'). En aquest ideal il·lustrat rau el sentit de les llibertats de pensament i d'expressió.

En aquesta línia il·lustrada, el plantejament de Kant estableix el republicanisme com una política racional que demana un «sistema representatiu»,² ha de ser el poble qui tingui la *ultima ratio* en la decisió de si s'ha d'anar a la guerra o no. Mai l'ha de tenir el monarca absolut, que és aquell que ho decideix tot, fins i tot si l'Estat entra en guerra. Precisament, el filòsof deixa molt clar en *Zum ewigen Frieden* que el seu ideal de (Con)federació no ha de ser una monarquia universal. Aquesta noció no només apareix allà, atès que Kant, ja en escrits anteriors, tenia la convicció que una comunitat cosmopolita sotmesa a un sol cap seria el «més terrible despotisme».³

Vist que monarquia universal és despòtica, ¿quina opinió li mereix una república universal? Kant considera que la república mundial és un ideal. I com a tal, a la pràctica no seria acceptat per tothom. Per això presenta «el succedani» d'una Lliga o Federació de pobles, una Lliga o Federació de la pau (*Foedus pacificum*).⁴ A més a més, la Natura també ens mostra que no hem de fusionar els pobles en un de sol, per això hi ha diferents llengües i religions. Kant, contràriament a allò que fan altres projectes de pau il·lustrats, no estableix

2 LOSURDO, D. (2016). *Un mondo senza guerre: l'idea di pace dalle promesse del passato alle tragedie del presente*. Roma: Carocci. 35 pàg.

3 KANT, I. (2006). *Teoría y práctica*. Madrid: Tecnos. 56-57 pàgs. I també LOSURDO, D. (2016). *Un mondo senza guerre: l'idea di pace dalle promesse del passato alle tragedie del presente*. Roma: Carocci. 31 pàg.

4 KANT, I. (2006). *Història i política*. Barcelona: Edicions 62. 212-214 pàgs.

1 ESPINOSA ANTÓN, F.J. (2012). *Inventores de la paz, soñadores de Europa: Siglo de la Ilustración*. Madrid: Biblioteca Nueva. 16 pàg.

un poder suprem que dirimeixi entre qüestions relatives a un conflicte entre dos estats, perquè la instauració d'una mena de Leviatan a l'estil hobbesià solament produiria despotisme.

La Lliga, per a Kant, és una entitat que no està sota coacció de cap poder ni necessita estar-hi fonamentada, s'entén com «una associació lliure i duradora».⁵ Però aquesta proposta d'una Lliga sense lleis coactives és estranya, sobre tot, si considerem que Kant argumenta que les lleis coactives sí que s'implementen quan els pobles salvatges surten de l'Estat natural d'enemistat i creen, així, un Estat de pobles (*civitas gentium*).

Ethos o drets jurídics?

El pensador de l'Escola de Frankfurt Jürgen Habermas (1929) comenta que en el cas de la Lliga de Kant no hi ha lleis públiques coactives que se li apliquin perquè el tipus d'unió que presenta Kant no té cap mena d'obligació jurídica. Per això, Habermas considera que se sosté més aviat per l'«autovinculació moral dels governs».⁶ Però, aleshores, ¿la Lliga per la pau solament se sustenta sobre principis ètics? No, també en la raó que connecta la Federació lliure amb «el concepte del dret de gents». De totes maneres, la resposta de Kant no sembla massa convincent i per això, segons Habermas, Kant planteja «una filosofia de la història en clau cosmopolita que hauria de fer plausible a primer vista la “conciliació de la política amb la moral” a partir d'un amagat “diseñi de la naturalesa”».

La conciliació de la política amb la moral és el tema de l'Apèn-

dix I de *Vers la pau perpètua*. Mentre que dels dissenys de la Natura se'n parla en l'opuscle *Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht* ('Idees per a una història universal en clau cosmopolita') del mateix Kant, en què presenta una concepció peculiar de la Natura. Sobre aquest tema destaquem que en la Quarta tesi s'exposa que l'home vol concòrdia (pau); mentre que quan la Natura li atorga discòrdia (guerra) ho fa perquè sap millor que ningú que li convé a l'home. De fet, Kant arriba a dir que l'home millora gràcies a aquest equilibri entre concòrdia i discòrdia, entre pau i guerra. Però en la Setena tesi, Kant descriu que la Natura destrueix nacions a través de la guerra, això se succeirà fins que no s'assoleixi una situació, la de la *Völkerbund* ('Lliga dels pobles') en què la constitució i la legislació siguin comunes.

La formulació de les tres tesis definitives de *Vers la pau perpètua* connecta amb tres drets diferents. Així, Kant tracta: 1. del «dret públic», que ens ha quedat clar que ha d'acompanyar-se d'un sistema republicà per propiciar un govern no direm democràtic perquè en aquella època democràtic té unes connotacions que ara no té, però sí representatiu, i un Estat amb separació de poders; 2. del «dret de gents», en què, com acabem de veure, Kant planteja una (Con)federació lliure dels diferents pobles; així que solament queda 3. el «dret cosmopolita», que és el deure que cada ciutadà té vers tots els ciutadans que no són del seu propi Estat.

Kant utilitza la paraula «hospitalitat» per titular la Tercera tesi de la següent manera: «El dret cosmopolita ha de limitar-se a les condicions d'hospitalitat mundial».⁷ El mot hospitalitat, 'Hospitalität' (o 'Wirtbarkeit' —tal i com escriu Kant en alguna

5 KANT, I. (2006). *Història i política*. Barcelona: Edicions 62. 250 pàg.

6 Les cursives són meves. HABERMAS, J. (1999). *La inclusión del otro: estudios de teoría política*. Barcelona: Paidós. 152 pàg.

7 «Das Weltbürgerrecht soll auf Bedingungen der allgemeinen Hospitalität eingeschränkt sein». Benhabib, S. (2009). «El dret de gents, la justícia distributiva i les migracions». Enrahonar: Quaderns de Filosofia, vol. 43, pàg. 175.

altra ocasió—) no s'ha d'entendre com a sinònim d'amabilitat ni generositat, tot i que la seva etimologia així ens ho pugui semblar. El mateix Kant s'adona que li cal precisar que no es tracte de filantropia, sinó de dret. L'hospitalitat quant a dret és aquell dret que «pertany a tots els éssers humans en tant que els veiem com a participants potencials d'una república mundial».⁸

El dret d'hospitalitat és un «dret cosmopolita» (*Weltbürgerrecht*) que a vegades també es tradueix com a «dret del ciutadà del món» i té la seva raó de ser en la configuració esfèrica de la Terra: Els humans, atès que vivim en la superfície d'un globus, no podem dissipar-nos infinitament els uns dels altres i, per això, no tenim més remei que tolerar-nos.

Una problemàtica deontològica i una altra de metafísica

Seyla Benhabib (1950), catedràtica de Ciència política i filosofia a la Universitat de Yale, veu molt clara la implicació moral d'un dret com el dret cosmopolita, però no li sembla tan obvi quin és el tipus d'exigència moral que implica un dret com el dret hospitalitat. Si bé, tal i com s'ha mostrat, Habermas va fer notar la dificultat d'una república mundial sense poder coactiu, Benhabib es va preguntar pels actes de supererogació d'aquesta mena de drets i retorna a la problemàtica que ja esmentava Habermas.

Podem considerar aquests drets, entre els quals hi hauria el dret d'asil i refugi, com a *drets que són obligacions moral recíproques*, o bé, com a *drets en el sentit de normes de conducta imposables jurídicament*, és a dir, amb força per fer que les nacions-Estat els obeeixin. Benhabib formula que aquests drets «constitueixen una obligació en la qual la sobirania política incorre voluntàriament».⁹ El plantejament kantian del deure pel deure explica la formulació d'aquests deures, però, la crítica més forta que se li pot fer en aquest sentit a Kant és: ¿què passa amb els no-kantians?

La problemàtica kantiana que apunta Benhabib és: ¿com crear obligacions morals a través de compromisos voluntaris quan manca un poder sobirà omnipresent que faci complir la llei? Sembla que per a Kant la pregunta no seria rellevant, perquè la seva idea de república mundial és fruit d'una entesa i té caràcter voluntari sense necessitat d'un Leviatan hobbesià. Kant no incorre en l'error de Saint-Pierre de considerar que el monarca sempre cerca l'interès. Però erra quan pensa que l'ètica deontològica és la de tothom o àdhuc que la Natura finalment menarà de tal manera que s'aconseguirà la pau.

⁸ BENHABIB, S. (2009). «El dret de gents, la justícia distributiva i les migracions». Enrahonar: Quaderns de Filosofia, vol. 43, pàg. 175.

⁹ Íbid, pàg 176.

D'altra banda, el teòleg jueu Emil L. Fackenheim assenyala que el darrer argument sobre la Natura és, com a mínim, impietós, per no dir una altra cosa: «Després d'Auschwitz, qualsevol que utilitzi aquest argument [l'argument que la Providència finalment proveirà] serà culpable de blasfèmia...».¹⁰ Per no esmentar que aquest argument per un liberal no podria entrar mai a formar part del debat públic, on les creences metafísiques no hi tenen cabuda.

Referències

BENHABIB, S. (2009). «El dret de gents, la justícia distributiva i les migracions». Enrahonar: Quaderns de Filosofia, vol. 43, pàgs. 153-180.

HABERMAS, J. (1999). *La inclusión del otro: estudios de teoría política*. Barcelona: Paidós.

FACKENHEIM, E.L (1970). *God's presence in history: Jewish affirmations and philosophical reflections*. Nova York: New York University Press.

LOSURDO, D. (2016). *Un mondo senza guerre: l'idea di pace dalle promesse del passato alle tragedie del presente*. Roma: Carocci.

KANT, I. (2006). *Teoría y práctica*. Madrid: Tecnos.

KANT, I. (2006). *Història i política*. Barcelona: Edicions 62.

ESPINOSA ANTÓN, F.J. (2012). *Inventores de la paz, soñadores de Europa: Siglo de la Ilustración*. Madrid: Biblioteca Nueva.

¹⁰ FACKENHEIM, E.L (1970). *God's presence in history: Jewish affirmations and philosophical reflections*. Nova York: New York University Press. 5-6 pàgs.